

Bedrijfsinspectie in het zilver

Uit nood geboren BI als symbool van een nationale samenwerking in de veeverbetering

Een Wageningse promovendus ontdekte pas dat het ei eerder was dan de kip. Veeteelt komt tot de merkwaardige conclusie dat het SAP er jaren eerder was dan de BI, de bedrijfsinspectie. Een reconstructie van een woelige tijd.

Het was voor de directie van het ruim een eeuw oude Koninklijke Nederlandsche Rundvee-Stamboek eind 1979 een moeizame zaak de begroting voor het volgende jaar rond te krijgen. Vooral het hoofdstuk inspectie bezorgde de mannen hoofdbrekens. Aan belangstelling ontbrak het nog altijd niet: jaarlijks werden zo'n 60.000 koeien in het stamboek ingeschreven door een twintigtal inspecteurs. Maar, zo

vroeg men zich af aan de Stadhouderskade in Den Haag, hoe lang zouden de leden hun koeien nog massaal voor keuring aanbieden, nu het tarief op 25 gulden was gebracht om de begroting voor het nieuwe jaar sluitend te maken?

Daarbij bepeinsde men dat een daling van het aantal ingeschreven koeien tot gevolg zou hebben dat ze steeds minder een representatief beeld zouden geven van alle stamboekkoeien in het NRS-werkgebied. Dat betrof – brengen we even in herinnering – heel Nederland, behalve Friesland, waar het (ook koninklijke) Friese Rundvee-Stamboek werkzaam was.

De NRS-directie bestond in die tijd uit de vroegere hoofdinspecteurs Klaas Stapel en Wiebe de Boer, terwijl hoofdadministrateur Toon Koenraad geacht werd op de centen te letten. Ook de invloed van voorzitter Jan Leenheer mocht in dit college niet onderschat worden. Vooral de laatste ontleende veel van zijn progressieve ideeën aan de in april 1975 als jonge hoofdinspecteur benoemde Jacob Chardon, die tijdens zijn studie in Amerika aan diverse moderne snuffes had kunnen ruiken en bovendien had geleerd dat de computer nieuwe horizonten in beeld kon brengen.

Het SAP als voorloper

Tijdens zijn stage bij de Amerikaanse KI-vereniging ABS had Chardon kennism gemaakt met het GMS, het stieradviesprogramma. Het was vooral voorzitter Leen-

heer die hem stimuleerde een dergelijk programma in Nederland van de grond te tillen. Dat was in het najaar van 1976, toen een aantal vooruitstrevende veehouders met hun vaak grote melkveestapels proef wilden draaien. Vanuit Nieuw-Zeeland – waar Jacob Chardon sinds enkele jaren een bestaan als herenboer combineert met het geven van adviezen aan een KI-organisatie – herinnert hij zich namen als die van Maarten Schoone en Meine Siebenga in Lelystad, stamboekbestuurder Evert Meilink in Ane, de combinatie in Finsterwolde met Harm Evert Waalkens als koeienboer en Jan de Groot, als de fokkerijman op de Heihoeve in Giessenburg. Ze toetsten, zo was de opzet, hun eigen stierenkeus aan die van het prille programma, dat als SAP al snel enige bekendheid zou krijgen. De uitslag was positief, in zo'n 80 procent van de gevallen kwam het computeradvies overeen met dat van de boer. Een mooie score, ondanks alle beperkingen.

Die beperkingen golden vooral het gebrek aan cijfers, zeker bij de stieren. Chardon nu: 'Het was een ongehoofd boeiende tijd. Commissies van deskundigen reisden langs de dochters van een stier en maakten van hun bevindingen een prachtig rapport met mooie volzinnen, maar zonder cijfers. Ook daaruit bleek: fokkerij was een emotionele gebeurtenis. En dat veranderde toen de fokprestaties van stieren in cijfers werden weergegeven die werden toevertrouwd aan de computer.'

De tweede fase van de SAP-introductie vond in 1977 plaats op drie bedrijven in Groningen: bij de gebroe-

ders Willem en Reint de Boer in Schildwolde – waar Willems zoon Jaap aanspreekpunt was – bij Eise de Vries in Niekerk en bij Gert Jan van Wijk in Warfhuisen. Jaap de Boer verwoordde de omslag mogelijk het best: 'Als we 's avonds nog even langs de koeien liepen, praatten we veel over de stieren die bij de koeien pasten. Dan bleven we wel eens een uurtje in de stal hangen om over de stierkeuze te discussiëren.' De Vries vertelde dat hij nog vaak een stier moest verzinnen wanneer hij het nummer van de KI aan het draaien was om een tochtige koe aan te melden. Van Wijk bekende 'niet zo'n ster in de fokkerij' te zijn en de assistentie van het SAP prima te kunnen gebruiken: 'Er wordt niets vergeten.'

De werkelijke introductie van het programma vroeg om aanpassingen. Het oude keuringsrapport van de koeien was niet geschikt voor verwerking in de computer. Voor die prachtige omschrijvingen van een groep dochters van stieren gold hetzelfde. Het enige houvast boden de productiegegevens. Bij de stieren werd een ondergrens ingebouwd.

Toen het programma leek te slagen deed zich een nieuw knelpunt voor: de geadviseerde stieren waren lang niet altijd op tijd beschikbaar. Hier deed zich meteen een nieuwe kans voor: het stamboek en de KI waren gedwongen tot nauwere samenwerking. Chardon: 'Wanneer spermareservering niet samen kan gaan met een uitdraai van het SAP, dan zal dit programma geen lang leven beschoren zijn.' Toen de leiding van het NRS begin 1979 de beleidsnota 'Naar een-

heid in verscheidenheid' schreef, kwamen de eerste (nog vage) contouren van een landelijke veeverbeteringsorganisatie in zicht. Dat zou in 1984 het nieuwe NRS worden.

In de computer

Het rapport uit 1979 maakte melding van het ogenblik 'waarop alle bij de stamboekinspecties opgemaakte keuringsrapporten in de computer kunnen worden ingebracht' en van 'de snel groeiende aantallen koeien die via het SAP worden behandeld en die nu nog op de computer van de Landbouwhogeschool worden ingebracht'.

Jacob Chardon beseft al snel dat hij niet de aangewezen man was dat deel van het SAP te begeleiden. 'Ik was meer speels en ondernemend', blik hij nu terug. Tegelijkertijd roemt hij de inbreng – sinds september 1978 – van de toen als inspecteur in bijzondere dienst aangestelde Ite Hamming, daarvoor werkzaam als fokkerijspecialist in Zeeland en Gelderland. 'Hij was punctueel en zeker', aldus Chardon nu over de pas als zestigjarige vertrokken Hamming, die zich altijd verbonden heeft gevoeld bij het adviesprogramma en nog recent een bijdrage leverde aan de verbetering van het systeem.

De pioniers van toen schatten zeer terecht in dat het succes van het SAP voor een belangrijk deel afhankelijk was van het enthousiasme waarmee de stamboekinspecteurs het bij de veehouders zouden aanbevelen. Nu de boeren voor de keus werden gesteld hun koeien

Nederlandse koeien begin jaren tachtig

Jacob Chardon

Ite Hamming

De NRS-inspecteurs, in 1980 bij Wageningen met de NRS-directie bijeen om de details van de bedrijfsinspectie te bespreken. Van links naar rechts: Toon Koenraad (hoofdadministrateur), Arie Landeweerd, Kees Kroon, Toon Spithoven, Sake Oosten, Dirk Stuy, Emiel Franssen, Kor Roelofs, Gerrit Hofmeijer, Maarten Schoone, Egbert Mastenbroek, Jacob Chardon (hoofdinspecteur, gehurkt), Wim Wijers, Arie van der Goot, Klaas Stapel (directielid), Ite Hamming, Adrie van Gent, Wiebe de Boer (directielid), Willem Nieuwenhuis, Wiel Venner, Jan Leenheer (voorzitter), Dirk Terlouw, Wim Baltussen, Theo Brakcx, Nico Schutter, Peter Goossens, Wim van der Sluijs, Joop Krabben, Jan Schutter

via de individuele keuring voor 25 gulden te laten keuren of al hun vaarzen via bedrijfsinspectie voor 10 gulden, bleek die keus niet moeilijk. Het was dan ook geen wonder dat de introductie van de beide systemen in de provincies met een hoog stamboekgehalte (in het oosten van het land) haast stormachtig verliep, terwijl het bijvoorbeeld in Zuid-Holland maar schoorvoetend van de grond kwam. Daar ging de commissie in 1982 bijvoorbeeld nog langs de bedrijven om de afstammelingen van stieren te bekijken.

Landelijk bleek er veel werk aan de winkel: voor het eerst sinds jaren moest het korps inspecteurs met tijdelijke krachten worden aangevuld. In 1981 keurden ze zo'n 100.000 vaarzen, een jaar later het dubbele aantal. En dat allemaal voor minder geld dan voor die 60.000 van enkele jaren eerder. De grootste winst betekende uiteraard dat de gegevens voorheen eigenlijk alleen voor de eigenaar van belang waren, terwijl de resultaten van de bedrijfsinspectie de basis vormden voor betrouwbare rapporten van fokstieren.

Een algemeen belang

Een van de meest kritische volgers van de stamboeken in die periode, de aankomend politicus Pieter ter Veer, omschreef in 1983 de bedrijfsinspectie als 'een geweldige doorbraak in de exterieurkeuring, waarbij de beoordeling van een functionele bouw uit de sfeer is gekomen van poetsen en de inspecteur laten komen twee maanden na het afkalven'.

Inderdaad, de sigaar lag niet meer standaard op de keukentafel, wanneer de inspecteur de speciaal opgetuigde koeien had gekeurd. 'Het was even wennen', vonden de meesten van hen.

NRS deed intussen een poging al die nieuwe verzamelde exterieurcijfers beter te doorgronden. Twee Wageningse studenten, Dick Koorn en Henk van der Zwaag, kregen opdracht een onderzoek in te stellen, bijvoorbeeld naar de relatie tussen exterieuronderdelen en duurzaamheid. In dat opzicht deden ze een mislukte poging alle vaarzen ook nog eens als derde-kalfskoe te laten keuren.

Ook kwamen de jonge onderzoekers tot de conclusie dat de smaak van de inspecteurs een belangrijke factor vormde bij de 'vervuiling' van de cijfers. De uitwis-

seling van inspecteurs en vooral de uniformeringsbijeenkomsten zorgden voor de noodzakelijke eenheid op dit front.

En hoe was het in dat andere stamboekgebied, Friesland? Daar waren stamboek en KI al in 1980 verenigd in één organisatie: het nieuwe FRS. En men werkte er al eerder dan in Den Haag met een eigen computer. Al in 1978 introduceerde de jonge Guus Laeven – toen nog in dienst van het consultantschap voor de rundveehouderij – het nieuwe keuringsrapport. Merkwaardig dat het initiatief uit die hoek kwam, maar intern was duidelijk dat hij zich al warmliet voor een directiefunctie bij het nieuwe FRS, naast Piet Scheer.

Het duurde overigens tot 1984 – toen het FRS deel uitmaakte van het nieuwe NRS, maar de inspectietaken nog zelfstandig uitvoerde met drie inspecteurs – dat de eerste uitwisseling plaatsvond. Negentig procent van de koeien werd ook in Friesland intussen gekeurd in het kader van de bedrijfsinspectie, maar de introductie van het SAP verliep veel langzamer dan in het vroegere NRS-werkgebied.

Brede volksbeweging

'Het gesloten gilde van stamboekfokkers is een brede volksbeweging geworden', zei directeur Jan Jansen van CR Delta – nu CRV Holding – eens, toen hij terugblikte op de wording van het nieuwe NRS in 1984. De basis voor die belangrijke ontwikkeling werd een kwarteeuw geleden gelegd bij de introductie van het SAP en de bedrijfsinspectie. De 'uitvinder', Jacob Chardon – de eerste jaren foktechnisch directeur van HG – blikt uiteraard met genoegen terug op die periode van zo'n kwarteeuw geleden, toen de emotie terrein moest inleveren ten koste van de zakelijkheid. Maar ook met (toen nog haast onvermoede) mogelijkheden. Chardon in 1982: 'Het is een gezamenlijk belang de bedrijfsinspectie te ondersteunen. Alleen wanneer alle fokkerijinstanties dat doen en bovendien de geproduceerde gegevens volop benutten, dan kan men pas van een succesvol programma spreken.' Zijn er dromen ooit beter in vervulling gegaan?

Reimer Strikwerda